

Opinnäytetyö
Turun ammattikorkeakoulu
Kuvataiteen koulutusohjelma
Kuvataide
2013

Maaretta Caselius

Ytimeissä

- hiljaisuudessa, toiseudessa

Miralle, Saaralle, Liinalle ja Tiukulle

Maaretta Caselius

Ytimeissä
- hiljaisuudessa, toiseudessa

© Maaretta Caselius
caselius.fi

Painopaikka:
Painola Oy, Piispanristi 2013

Paperi:
Munken Polar 300g/m²
Munken Polar 150g/m²

Kiitokset paperisponsoroinnista Turun Kirjekuoritehdas Oy:lle.

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ
TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
Kuvataiteen koulutusohjelma | Kuvataide
23.10.2013 | 36 sivua
Ohjaajat: Ilona Tanskanen, Riikka Niemelä

Maaretta Caselius
Ytimessä
– hiljaisuudessa, toiseudessa

Kirjallinen opinnäytetyöni pohtii yksin olemista ja ulkopuolisuutta sekä hiljaisuuden käsitettä. Analysoin aiheisiin vaikuttavia tekijöitä ja niistä aiheutuvia seuraamuksia taiteellisessa työskentelyssä. Peilaan omaa työskentelyäni näiden teemojen äärellä ja lähestyn aihetta muutamien ajattelijoiden ja taiteilijoiden kautta.

Valitsemiani teemoja on tuotu esille myös teoksissa, joita käytän lähteinäni. Yksin olemisen, yksinäisyyden sekä myös ulkopuolisuuden teemaa avaavat mm. Vincent Van Goghin ja Helene Schjerfbeckin elämäntyön tarkastelun kautta. Tyhjyyden käsitettä lähestyn sekä länsimaisen että itämaisen ajattelun pohjalta.

Hiljaisuuden ja ulkopuolisuuden käsitettä arvioidessani pohdin taidehistorioitsija, kirjailija Grisella Pollockin ideaa taiteellisesta työskentelystä itsessään tunnustettavaksi tavaksi ajatella. Käsitelen tekstissäni äänen ja musiikin merkitystä sekä hiljaisuuden polariteettina että yhtymäkohtana, kuin myös yhtenä teosteni prosessoinnin välineenä. Pohdin sanojen ja musiikkikappaleiden sanoitusten merkityksiä sekä työskentelyni aikana että kontekstissa valmiisiin teoksiini.

Perehtyessäni opinnäytetyöni aiheisiin olen alkanut nähdä taiteilijan yksin viettämisen ajan ja sisäisen dialogin ehdottoman tarpeelliseksi, jopa välttämättömäksi. Yksin ollessaan, hiljaisuudessa taiteilijan on mahdollista kuunnella niitä ääniä, jotka vievät hänen työskentelyään kohti yksilöllistä, sisällöllistä tapaa toteuttaa itseään taiteilijana. Oma taiteellinen prosessointini tapahtuu muilta ihmisiltä suljetusta minuudestani, toiseudesta käsin; tarvitsen omaehtoista tilaa työskennelläkseni.

Asiasanat: hiljaisuus, yksin, yksinäisyys, tyhjyys, toiseus.

BACHELOR'S THESIS / ABSTRACT
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Arts Academy | Fine Arts
2013 | 36 pages
Instructors: Ilona Tanskanen, Riikka Niemelä

Maaretta Caselius
In the Core
– in silence, in otherness

In this graduate study I reflect the influence of silence and emptiness, being alone and even loneliness in my artwork.

I have been searching for literal material to this work from books that elaborate the theme. Absorbing in the books written by artists' eyes and for example from semiotic and spiritual context has been fruitful. Artworks of many artists have deepened my comprehension about these themes, too.

Silence comes up in occidental society thematically by negation. It is easier and safer to live with sounds and noises than in silence. It is easier to be with other people than alone – but, will you ever reach yourself as you?

Artist's life is different. It has been rewarding to see that being alone is an essential state to find silence, even emptiness. Without getting your own room – both spiritually and physical – to work, it is hardly possible to do the artwork persistent and get to your goal. In silence is peace, the core of all.

Keywords: silence, alone, loneliness, emptiness, otherness.

Sisältö

Prologi	8
Haaveesta	8
Ajatuksia toiseudesta	9
Hiljaisuudesta	
– Hiljaisuuden muuttuminen näkyväksi	10
– Taiteellinen työskentely ajattelutapana	13
Yksin, tyhjiydessä	14
Musiikista	
– Syntysijoja	17
– Sanoista, äänien maailmoista	18
Sisäinen puhe	20
Väärinymmärryksistä	
– Käsitteistä	23
– Vincent	24
– Helene	26
Kohtaamisia	28
Kaksi maalausta	28
Oma tila	32
Lähdeluettelo	34
Kuvalähteet	35

Kuvat

Kansi: Maaretta Caselius, Unissa 2011, tempera.

Kuva 1. Maaretta Caselius, Koskettaisitko 2012, installaatio; yhdistelmätekniikka	11
Kuva 2. Eva Hesse: Contignent, 1970, yhdistelmätekniikka	13
Kuva 3. Patrizia Guerresi Maimouna, 2011. Näyttelykokonaisuus ARS11-näyttelyssä	16
Kuva 4. Vincent Van Gogh, Vehnäpelto ja variksia, 1890.....	25
Kuva 5. Helene Schjerfbeck 1915, Omakuva, luonnos	27
Kuva 6. Maaretta Caselius, Toiveikas 2011, öljy, tempera	29
Kuva 7. Maaretta Caselius, Aika hiljaa 2011, öljy, tempera	31
Kuva 8. Maaretta Caselius, Katse 2004, installaatio; yhdistelmätekniikka	33

Takasisäkansi: Maaretta Caselius, Elämästä 2012, installaatio; yhdistelmätekniikka.

Prologi

Yksin oleminen on tärkeää. Erityisesti, jos haluaa tehdä jotain omaa, toteuttaa sisintä minäänsä. Yksinäisyydessä ulkopuolinen hälinä vaimenee, ja keskustelu oman itsen kanssa on läsnä. Peiliä ei pääse pakoon, mutta lempeys on hyvästä. Kohtaat itsesi kaikki puolet, pidit niistä tai et. Saattaa myös käydä niin, että jonain päivänä peilin sivusta kurkkii joku uusi tuttavuus, uusi minä. Pidät siitä tai et.

Hiljaisuus on tärkeää. Jotta voisi kuunnella itseään. Jotta huomaisi, että hiljaisuudessa on ääniä.

Jotta huomaisi, että hiljaisuus herättää kuvia kuvin toimivassa mielessä.

Hiljaisuuteni, yksin olemiseni on myös musiikissa. Musiikki hävittää muut ärsykkeet; elän soitetuista, lauletuista äänistä, teen musiikkia silmille näkyväksi. Tunnen olevani hetken kuin Ismo Alangon kappaleessa; elän hetken Säkenöivässä voimassa¹.

Olen yksin, hiljaisuudessa. Ajatukset syntyvät niissä hetkissä joissa en ajattele tietoisesti, tauoissa.

Haaveesta

Aloitin syksyllä 2011 opinnot Turun ammattikorkeakoulun kuvataiteen koulutusohjelmassa Turun Taideakatemiassa, joka jatkaa Turun piirustuskoulun koulutusperinteitä taiteen eri osa-alueilla.

Haave ja sen toteutuminen.

Kesti kauan, ennen kuin pääsin tähän, jonka olin päättänyt toteutuvan jo lukiolaisena. Toisenlainen visuaalisen alan tutkinto, graafinen suunnittelu töineen vei mennessään, sitten perhe. Yksi tytär, toinen, siinäkö kaikki? Ei, vaan neljä: minun lapseni, ihanat tyttäreni.

1. Alanko 2011,153.

Työhuoneeni, ateljeeni on enimmäkseen ollut kotona. Olen työskennellyt ruuanlaiton ja läksyjen tarkistamisten lomassa, tyttärieni iloja ja suruja kuunnellen. Toisinaan lapsi on saanut odottaa vuoroaan maalamiselta, välillä tekeillä oleva maalaus on jäänyt kuivumaan seuraavaan päivään, vaikka suunnitelmani oli toinen. Lasteni kuva minusta heidän lapsuudessaan on läsnäoleva, mutta silti osittain poissa: totta. Kun maalaan, olen fyysisesti läsnä, mutta – henkisesti kaukana. Omassa maailmassani.

Noina hetkinä olen ollut yksin. Mielelläni, en yksinäisenä.

Maalaaminen on aina imaissut minut hetkellisesti kokonaan. Se on installaatioiden tekemisen lisäksi ollut ainoa mahdollisuuteni hengittää omin keuhkoin, toteuttaa omia, visualisoituneita ajatuksiani, joihin muut eivät voi vaikuttaa. Niinä aikoina olen ollut syvällä minuudessani, vain suhteessa taiteeseen.

Yksin, ulkopuolisena ympäröivään maailmaan.

Ajatuksia toiseudesta

Toiseus on minulle omien ovieni takana olemista, vapaaehtoisesti. Se osa elämäni, jonne muilla ei ole pääsyä, paikka josta tarkkailen ympäristöäni ja jonka ovet aukenevat vain itselleni. Toiseus on turvavyöhyke, oma maailmani.

Toiseus on olotila, suojakuori omalle sisimmälleni, joka haluaa pitää syvimmät tunteensa rauhassa vain omanaan. Toiseudesta käsin on hyvä työskennellä, koska tunteet eivät pääse sotkeutumaan ympäristön vaikutuksesta. Tunteeni ovat puhtaasti omiani; toki niiden syntyprosesseihin on ollut vaikuttajansa.

Hiljaisuudesta

Hiljaisuuden muuttuminen näkyväksi

Miltä tuntuu maalata hiljaisuutta? Miltä tuntuu, kun sivellin koskettaa kangasta niin, että hiljaisuus saattaa hetkellisesti saada näkyvän muodon?

Otan valkoista väriä siveltimeeni. Valkoinen on hiljaista, hiljaisinta kaikesta. Paletissani on vaaleita sävyjä, yksikään niistä ei pidä kovaa ääntä. Näistä rakentuva teos koskettaa katsojaansa herkästi, toivon, että pysähdyttää hetkeksi. Musta sekä useat taitetut värisävyt puhuvat myös hiljaa. Maalauksen tai installaation hiljaisuus saattaa ilmetä ulkoisesti, mutta sen voi aistia myös sisäisesti, näköhavainnon takaa. Hiljaisuus on sisäänpäin kääntynyt ominaisuus taideteoksessa, jonkunlainen introverttius liittyy sen ominaislaatuun; hiljaisuudesta ei välttämättä puhuta, se vain on – hiljaista tietoa, jonka toisen puolen koen olevan hiljaisia tunteita ja tuntemuksia.

Semiootikko Hannele Koivunen (s.1949) näkee, että ”lapsuuden ilmaisematta jäävät perustavat kokemukset muovaavat hiljaisena tietonamme elämämme valintoja ja kulkua, vaikkemme olekaan niistä tietoisia².” Itse koen tämän lisäksi, että vastaavasti kokemukset edellisissä elämässämme vaikuttavat samoin, toimivat hiljaisen tiedon lähteinä, tunteidemme taustalla. Mietin hiljaisen tiedon ja tunteiden löytämisen merkitystä itselleni. Taiteeni syntyy pakottamatta, luontaisena seurauksena tapahtumista tai tapahtumattomuudesta. Ei kuitenkaan suoraan, vaan sen prosessin kautta, joka tapahtuu hiljentyessäni.

Elämiseni tarvitsee liikettä. Jotta voin hidastaa liikkeen, sen täytyy välillä pysähtyä tauoiksi. Tarvitsen vastavuoroisuutta, vastakohtaisuutta – vähintäänkin hämärää, jotta voin aistia valon. Olemistani leimaa välillä pysähtyneisyys pitkiksikin ajoiksi, ja lopulta aina jokin tuntematon voima herättää liikkeen, lupaa kysymättä. Joskus elämässäni on liiankin hektistä, enkä ehdi keskittyä taiteen tekemiseen. Tuolloin osa teosteni luomisprosessista tapahtuu nukkuessani, ja vähintään tunnelma teoksesta on läsnä herätessäni – prosessoin tiedostamattomalla tasolla, tietoisien mieleni lepotilassa.

2. Koivunen 2000, 103.

Kuva 1. Maaretta Caselius, Kosketaistko 2012. Installaatio, yhdistelmätekniikka. Luonnos

Taiteellisten prosessieni välillä minun on välttämätöntä viettää aikaa tekemättä mitään, olla vain, jotta tulevat teokseni pääsevät kypsymsensä alkuun. Näihin hetkiin liittyy nimenomaan laiskottelulta näyttävä oleminen ja vapauden tunne, ei siivousrätti kädessä kulkeminen.

Koivunen pohtii asiaa ihastuttavalla tavalla: ” Kaikenikäisille pitäisi sallia joutilaisuuden mukanaan tuomat hitaasti kypsyvät hedelmät ja oivallukset. Merkittävien uusien innovaatioiden lähde on usein näennäinen sekoilu ja päämäärätön vaeltelu. Ihmisen pitää saada olla rauhassa itsensä ja ajatustensa kanssa. Voi olla, että juuri tämä joutilaana olemisen hyväksyminen on tulevaisuuden kansakunnan tärkeä pääoma ja potentiaali.”³

Haptinen Koskettaisitko-installaationi rakentui vähitellen, ilman, että siitä alunperin oli tulossa installaatiota, lähtökohtanaan pieni kitch-teos. Se kypsyi pikkuhiljaa yöaikaan, ja posliinikissa sai seurakseen pitsiä, höyheniä ja ääniä. Installaatio valikoitui ryhmänäyttelyyn, ja rakensin sitä hartaasti näyttelytilaan, jonka läpi kulki ihmisiä tämän tästä. Asettelin höyheniä paikalleen muutamia tunteja, teoksen lempeä äänimaailma täytti pienen tilan, aika katosi. Tunnelma oli hyvin keskittynyt, lähes meditatiivinen. Ohikulkevat ihmiset hiljenivät kohdallani ja kuiskasivat puheensa toisilleen – nautin jokaisesta hetkestä ja tunsin, että olen tavoittamassa jotain oleellista teokseni kautta.

Herkkyys on hiljaista, itse valittu hiljaisuus on herkkä, lempeä olotila. Pakotettuna hiljaisuus muuttuu kulmikkaaksi, ja siitä haluaa pois; se on äänekkästä äänettömyyttä, jotain missä ei sillä hetkellä halua olla mukana.

Saattoi olla, että jollekulle tuo hiljaisuus oli liikaa, ja kova ääni tuli tilaan. Lempeä hetki meni rikki, haavoittui, huuto tuntui. Teos ei haavoittunut, se jatkoi elämäänsä välittämättä ympäristöstään. Ihmiset hiljenivät jälleen. Hiljaisuudessa on enemmän voimaa kuin huudossa.

3. Koivunen 2000, 98.

Taiteellinen työskentely ajattelutapana

Hiljaisuus taiteessa on pysäyttävää. Jotain, joka parhaimmillaan lähestyy yhtä aikaa ei-mitään ja kaikkea. Eva Hessen (1936–1970) teoksen *Contignant* olemus viestitti aikoinaan henkäyksenomaista hiljaisuutta, liki erakoitumisen kaltaista sisäänpäin kääntyneisyyttä. Jyrki Siukonen (s.1959) kuvaa kirjassaan *Vasara ja hiljaisuus*, että se, mitä *Contignant* välitti taidemaalmaan oli julistus ekspressiivisestä voimasta materiaalissa itsessään, materiaalin, joka pidetään sanoin ilmaiseuttoman tasolla.” [...] ääni joka puhui *Contignant*-teoksen kuvan läpi välitti viestin yksityisyydestä, erkaantumisesta kielestä, vetäytymisestä niihin äärimmäisen henkilökohtaisiin kokemuksen uomiin, jotka ovat puheen saavuttamattomissa tai sen tuolla puolen. [...]”⁴

Kuva 2. Eva Hesse, *Contignant* 1969.⁶

Siukonen myötäilee Griselda Pollockin (s.1949) ajatusta, että ”Hessen perintönä näkyviin nousee aivan uusia sanallisia muunnoksia --- [Griselda] Pollock[in] ehdotus lähtökohdaksi onkin se, että taiteellinen työskentely itsessään tunnustetaan tavaksi ajatella. Eikä pelkästään yhdenlaiseksi ajattelun tavaksi.”⁵

Ajatukseni kuljettavat toisiaan, jotkut niistä muuntuvat taideteoksiksi, useimmat luultavasti eivät. Arkipäiväiset kokemukseni vaikuttavat työskentelyyni, dramaattiset kenties enemmän. Pienet, usein lähes huomaamattomat asiat herättävät taiteellisen mieleni kenties herkimmin; koen näennäisen vähäisyyden synnyttämän voiman omakseni. Alitajuntani käsittelee elämäkokemuksiani suhteessa kehitykseeni ihmisenä ja taiteilijana ja nostaa esiin ne teemat, joita minun kulloinkin täytyy alkaa työstää.

4. Siukonen 2011, 19.

5. Siukonen 2011, 20.

6. National Gallery of Australia, 2013.

Jokainen teoksistani muuttaa hieman ajattelutapaani sekä kykyä kohdata uusia asioita, koska olen elänyt jälleen läpi yhden prosessin kehityskertomuksessani. Ranskalainen taidemaalari André Derain (1884–1954) on pukeutunut asian sanoiksi näin: ”Jokainen kokemus muuttaa maalarin hahmotustapaa. Näe kuollut lintu kadulla ja maalaat sen läpi toisin.”

Taiteellinen työskentely ajattelutapana antaa uudenlaiset mahdollisuudet hahmottaa taiteentekemistä erillisenä muista tekemisen muodoista, vaikka välineet saattavat joissain tapauksissa olla samankaltaisia, jopa samoja. Taiteilijan konkretiaksi muuntamansa ajatukset poikkeavat pelkän tekemisen tasolta huomattavasti. Kun taideteos on valmis, kyse on ajatustyön tuloksesta ja tämän kokemisesta sen aistisuuden tasojen kautta.

Yksin, tyhjiydessä

Tarja Pitkänen-Walter (s.1960) puhuu taiteilijuudesta kirjassaan Liian haurasta kuvaksi –maalauksen aistisuudesta. Teoksen muotoutuessa muotoutuu myös taiteilijasubjekti ”tyhjästä”. Lähtökohta on täydellinen: jos mitään ei ole, kaikki on mahdollista. ”Sitä kelluu kuin haaleassa vedessä, merkityksettömyydessä, tyhjiydessä, loputtomassa väsymyksessä – kuin jousi, josta jännite on poissa⁷.” Pitkänen-Walter pohtii kirjassaan, mitä tyhjään katsominen vaatii, ja miten tyhjiä voisi ymmärtää. Hän miettii työskentelyprosessiaan ja sen sisältämiä erilaisia nautinnon ja aistimusten lajeja. Kirjoittajalle haptinen visuaalisuus korostuu tärkeäksi elementiksi, ja mielen ”sanattomalla alueella” käynti on hänelle edellytys taideteoksen syntymiselle.

Tyhjiyden kokemuksella on yksinolemisen vaatimus. Sillä on keskittymisen vaatimus. Hiljaisuudessa olemisen on mahdollista muuttua tyhjiyden kokemukseksi. Tyhjiyden voi aistia ja tuntea, kun ajatukset ja sanat ovat väistyneet. Mielessä tapahtuu jotain, joka ei ole sanallistettavissa; hiljaisuus puhuu tyyntä kieltään, jota ei voi koskettaa kuuntelemalla eikä käsin.

7. Pitkänen-Walter 2006, 20.

Yksinolo korostaa hiljaisuuden, mahdollistaa pienienkin äänien kohtaamisen, niiden joita ei muuten huomaa. Voi vain antaa äänien tulla. Olla ja tarkkailla, tai vain olla. Vailla sosiaalista olemista, vailla keskustelun tuomaa iloa ja ajatusten tapaamisia.

Ihmisen ollessa yksin ajatuksilla on mahdollisuus poistua hetkiksi. Ensin pieniksi hetkiksi, sitten pitemmiksi, tyhjiksi toviksi. Meditaation keinoin on mahdollista pidentää ajatuksista tyhjiä hetkiä, löytää hiljaisuutta omasta sisimmästään. On vaativa prosessi alkaa meditoida säännöllisesti, ja sitä kautta luoda mieleensä tyhjää tilaa; ajallinen hetkemme maailmassa on hektinen. Tämä tie tuntuu itselleni paitsi hyvältä – joskin haasteelliselta – myös ainoalta mahdollisuudelta: ympäröivään maailmaan on välttämätöntä ottaa etäisyyttä, jotta näkisi, kuinka asiat ovat ja mikä on todellisuudessa tärkeää. Vaikkakin meditaatiossa on kyse laajemmista, maailmankaikkeutta koskevista kokonaisuuksista, kyse on aina myös subjektiivisesta kokemuksesta. Miten hiljaisuus ja tyhjiys, yksinolo vaikuttavat elämääni. Ja sitä kautta toisten elämään, heidän, joita kohtaan päivittäin tai taiteeni kautta.

Yksin oleminen on seesteinen, hieno olotila, mutta vain sillä edellytyksellä, että se on oma valinta. Jos ihminen jää yksin vastoin tahtoaan, hänestä tulee yksinäinen; tuo sana sisältää melankoliaa, kaipauksen yhteydestä toisiin ihmisiin. Yksinäisyys ei ole luovuutta ruokkiva tila, koska ihmisen pyrkimykset saavuttaa muita ihmisiä käyttää hänen luovaa kapasiteettiaan siinä määrin, että keskittymiskyky pitkäjännitteiseen työskentelyyn saattaa rapautua. Mietiskelyn avulla meidän on mahdollista löytää rauhaa, joka muuntaa yksinäisyyden kokemuksen myönteiseksi yksin olemiseksi.

Meditointiin ja mietiskelyyn on monelaisia lähestymistapoja sekä koulukuntia ja perinteitä. Tiibetinbuddhalaisuudessa mandaloilla on tärkeä merkitys. Niiden avulla ihminen voi meditoidessaan päästä lähemmäksi tietoisuuttaan. ”Mandala on keino puhdistaa karman hämärtämä tietoisuus, joka näkee vain ympäröivän kokemusmaailman. Mandalan avulla sen voi muuttaa valaistuneeksi tietoisuudeksi, jossa havaintojen sisältö muuttuu valoisuudeksi ja tyhjiydeksi.”⁸

8. Pasanen 2008, 72.

Meditointi on hiljentymisen tietoista etsimistä, mutta hiljaisuuden kokemus saattaa myös yllättää. Kiasman ARS11 -näyttelyn tematiikka oli afrikkalaislähtöinen; mukaan oli valittu paitsi Afrikassa asuvia taiteilijoita, myös afrikkalaissyntyisiä taiteilijoita, jotka toimivat muista maanosista käsin. Näyttelyssä oli esillä kaiken kaikkiaan yli kolmesataa teosta.

Kiasman teosten teemat olivat pääosin voimakkaasti kantaaottavia, ja useiden teosten olemus oli runsas ja värikäs. Tutustuttuani suurimpaan osaan teoksista, päädyin lopuksi kaarevaseinäiseen huoneeseen, jossa oli suuria, alumiinille vedostettuja valokuvia sekä veistos, joka näytti roikkuvan tilan katosta. Tämä oli ensimmäinen ja ainoa tila ARS11-näyttelyssä, joka todella pysäytti.

Kuva 3. Patrizia Guerresi Maïmouna, 2011. Näyttelykokonaisuus ARS11-näyttelyssä.⁹

9. Italian kulttuuri-instituutti Helsingissä, 2011.

Patrizia Guerresi Maïmounan (s.1951) huone. Astuessani sisään tilaan, kuulin hiljaisuuden puhuvan. Tunsin selittämätöntä, voimakasta yhteyttä teoksiin, joissa kaikissa oli tummaihoisen henkilö pukeutuneena valkoiseen viittamaiseen vaatteeseen – ja viitan sisällä jotain muuta kuin henkilö tai jopa tyhjää. Tilassa tuntui olevan samanaikaisesti sekä liike että pysähtyneisyys, meditatiivinen hiljaisuus oli läsnä: ”Hiljaisuuden tekniikat, rukous, meditaatio ja transsi ovat vuosituhansia toimineet hiljaisen tiedon lähteinä.”¹⁰

Katosta roikkuva valkoinen ihmishahmo oli aivan kuin vangittu suureen liinaan, joka valui luontevasti lattialle. Yli kolmemetrinen veistos tuntui kevyeltä ja elävältä, se leijui vain. Tämän teoksen lähellä energia oli käsinkosketeltavan voimakas, ja tuntui kuin mikään maailmassa ei pystyisi järkähdyttämään sen hiljaista läsnäoloa – ja poissaoloa. Patrizia Guerresi Maïmounan teosten henkinen, suorastaan pyhäntäinen olemus oli mykistävä.

Musiikista

Syntysijoja

Musiikki mielletään monenlaisiksi ääniksi ja äänten yhdistelmiksi. Se koetaan erilaisten soittimien sekä myös soittimien ja laulun vuoropuheluksi, joko nuottien tulkitsijoina tai ilman nuotteja. Etukäteen ajatellut sävelkulut tai improvisaatio vie äänimailmaa eteenpäin – joka tapauksessa musiikin koetaan olevan ääniä. Onko muuta keinoa, mahdollisuutta saada kosketusta musiikkiin hiljaisuudesta ja tyhyydestä käsin niin, että koemme musiikkia, vaikka korvamme eivät kuulisi soitettuja, laulettuja ääniä?

“Säveltäjä John Cage (1922–1992) antoi tyhjyydelle oman musikaalisen tulkintansa ja toteutti Woodstockissa vuonna 1952 “hiljaisuuden konserttinsa” hyvin zen-buddhalaisessa hengessä. Tilaisuudessa konserttiyleisö istui hiiskumatta neljän ja puolen minuutin ajan kuunnellen hiljaisuuden ääniä ja katsellen orkesteria, jonka suoritus supistui pianonkannen sulkemiseen esityksen alussa ja sen avaamiseen esityksen lopussa.”¹¹

10. Koivunen 2000, 109.

11. Pasanen 2008, 214.

Hannele Koivunen kirjoittaa Kari Rydmanin artikkelista Musiikin hiljaisuus¹²: “Rydmanin mukaan musiikin ja kaiken muunkin äänen perimmäinen lähtökohta on kuitenkin absoluuttinen hiljaisuus, johon äänet syttyvät.”¹³

Sanoista, äänien maailmoista

– Satakieli, satakieli, mä en tunne sua enää¹²

Olen kuunnellut paljon musiikkia, myös työskennellessäni. Mieleni on vastaanottanut ääniä, sanoja ja ajatuksia, jotka ovat muuttaneet muotoaan teoksissani. Ehkä eniten olen kuunnellut Ismo Alankoa (s.1960). Olen kuunnellut hänen monitasoisia kappaleitaan, joiden sanoituksia ja äänimaailmoja olen hengittänyt kerta toisensa jälkeen happena elämäni haasteellisissa kohdissa sekä kirkkaina luovuuden aikoina; koen Alangon musiikin läheiseksi tunteitteni sanallistajana. Aistimusten, jotka ovat muuttuneet näiden sanojen kautta jälleen tunteiksi, joille en löydä sanoja. Tunteille, joilla on tunteenomainen muoto, abstrakti, mutta todellinen. Satakieli muuttuu aistimukseksi, sanoiltaan tunnistamattomaksi. Silloin sen on aika lähteä uuteen lentoon.

Pablo Picasso (1881-1973) ilmaisi saman asian sanomalla: “Maalaaminen on sokean miehen työtä. Hän ei maalaa sitä, mitä näkee, vaan sen, minkä tuntee.”

Yksi Ismo Alangon koskettavimmista sanoituksista on Irti-levyltä (1996) löytyvä Elämä on hauras¹⁴. Kappale on lähestynyt minua hiljaa ja tullut aivan kiinni; siihen on ollut kaunista samastua vaikeana hetkenä.

Ismo Alangon musiikki on kiinnittynyt monen teokseni olemukseen, mutta vielä enemmän auttanut minua selviytymään monista haasteellisista elämänvaiheistani.

12. Koivunen 2000, 48.

13. Koivunen 2000, 49.

14. Alanko 2011, 299.

Elämä on hauras

*Joskus elämänlanka tuntuu olevan
kaikenkestävää siimaa
mut se on vain ohutta hopealankaa
hienonhienoa hopealankaa
sä törmäät teräviin kiviin kosken kuohujen raivotessa
keula tuntuu kestävän, kaiken kestävän
vene on pieni ja vaatimaton
vaikka varustamo on vauras*

elämä on hauras

*jo kuudentena päivänä voit rikkoo sen käsillä
kun kivinen maa saa nöyrytmään
sun kultaluisen auras
elämä on hauras
kun sä lasket kopean kanootin veteen
ja melot vastavirtaan
mehevät saaliit vaeltavat ja houkutuslinnut ne laulaa
aurinko nauraa, on kaloilla hauskaa
- rehevä meininki
keula murtuu yllättäin, noin vain yllättäin
aamuvuידeltä sateessa verkoilla isä käskee: ”naura”
elämä on hauras*

Musiikki, joka valikoituu tekemiseni pariksi, on viime vuosina muuttunut minimalistisemmaksi kuin aiemmin, useinkin äänimaailmoiksi. Joissain maalauksissani musiikin merkitys on ollut niin voimakas, että sävelet palaavat mieleeni aina, kun katson teosta. Musiikki on ollut tilassa, ja se on vaikuttanut maalatessani kohtaamiini tunteisiin, ja olen siirtänyt visioni sivupeilin – musiikin – kautta kankaalle. Jotkut installatioistani – kuten Tule¹⁵ – saavutti täyden ulottuvuutensa vasta, kun äänimaailma liittyi siihen.

Sisäinen puhe

Kun keskustelen työvälineideni kanssa ateljeessani kivitalon kuudennessa kerroksessa, kaupunki on läsnä. Liikenteen äänet sekä tietoisuus lähistöllä olevista palveluista ja ihmisistä vaikuttavat mieleeni omanlaisine ärsykeineen. Sosiaalisen median läsnäolo, helppous piipahtaa lähikaupassa tai kahvilassa ja ihmisten tapaamiset luovat nekin puitteitaan tekemiselleni. Maalaaminen tai installaation työstäminen keskeytyy helpommin, työn aloittaminen ja siihen uppoutuminen voi vaikeutua, ja tämä vaikuttaa sekä teoksen sisältöön että muotoon. Tällöin musiikin kuunteleminen sulkee pois muita ärsykeitä sekä vaikuttaa ajatuksia avaavasti, samoin kuin myös auttaa keskittyneempään työskentelyyn.

Kaupungissa työskennellessäni tunnen toiseuteni selkeästi, se on ainoa mahdollisuus suojautua hälyn häirinnältä. Kun työskentelen, en liity moniinkaan ihmisiin; hetket olla sosiaalinen ja nauttia ajatuksenvaihdosta sekä antoisista keskusteluista ovat toiset.

Hiljaisuudessa Saimaan rannalla, sähköttömällä vyöhykkeellä teoksistani syntyy herkästi erilaisia kuin kaupungissa. En juurikaan kaipaa musiikkia, elän luonnon ehdoilla, suhteessa ympäristööni niin henkisellä kuin fyysisellä tasolla. Kaupassa käydään harvakseltaan, järvellä tai vuorella viipyilen ilman ihmismielen määrittelemää syytä, analysointia. Metsään on helppo mennä, sen äärellähän ollaan jo. Luonnon hiljaisuus puhuu, hiljaiset äänet kertovat, ja puhuvat omaa kieltään. Kesäisen veden äärellä kuulen laineen liplatusta, tuulen suhinaa, linnun laulua. Jokaisella äänellä on merkityksellinen yhteys elämään.

15. Caselius 2012.

Työhön keskittyminen on maalla helpompaa kuin kaupungissa, tavoitan sisäisen puheeni vaivattomammin. Koen sen liittyvän paitsi ajatuksia pilkkovien ärsykkeiden puuttumiseen myös hiljaisuuteen. Yhteys ympäröivään todellisuuteen vaikuttaa suoraan teoksen syntyyn ja sen lopulliseen olemukseen.

Taiteeni tekijänä – riippumatta paikasta – olen teoksilleni kuitenkin yhteinen nimittäjä: se, joka maalasi akvarellin Colosseumin kukkuloilla, on sama kuin se, joka teki installaation ateljeessaan Sipoonkorven laitamalla. On rikkaus työskennellä erilaisissa ympäristöissä, erilaisten energioiden keskellä. Taide on universaali kieli, jonka ymmärtämiseen ei tarvita sanoja, vaikka taiteen kieli näyttäytyykin erilaisena kontekstistaan riippuen.

Hiljaisuus nousee temaattisesti esiin länsimaisen yhteiskuntamme vaatimuksesta, negaation kautta: meidän on helpompi olla äänien keskellä kuin äänettömyyden. Meidän on helpompi olla yhteydessä toisiin ihmisiin kuin yksin. Mutta, minuuden ja syvimmän ymmärryksen löytämiseksi tarvitaan sekä yksinoloa että hiljaisuutta. Kuinka voi kuulla itseään, jos ympäristö täyttyy äänistä? Kuinka voi kohdata itsensä, jos ei uskalla olla yksin? Kuinka voi tehdä taidetta, jos ei ole yksin? Hiljaisuudessa on rauha, kaiken ydin.

Jyrki Siukonen pohtii puheen ja sanojen tarpeellisuutta Vasara ja hiljaisuus -teoksessaan taiteellisen työskentelyprosessin sekä taiteen ymmärtämisen suhteen, ja nostaa esiin englantilaisen taidemaalari David Smithin (s.1949) ajatuksen aiheesta: ”Mielessäni ei ollut sanoja sen luomisen aikana ja olen varma, että sanoja ei tarvita sen näkemiseen.”¹⁶

Sanojen puuttuminen ei estä sisäistä puhetta, joka on minulle useimmiten tunnetilojen hahmottamista visuaalisesti. ”Sisäinen puhe, ajattelun synty ja ajatuksenjuoksu, ei ole muotoiltavissa sellaiseksi loogiseksi rakenteeksi kuin puheeksi muotoillut ajatukset. Sisäisellä puheella on aivan oma erityinen rakenteensa, joka perustuu varsin selvään lainalaisuuksien sarjaan.” Elokuvaohjaaja Sergei Einsenstein (1898–1948) oli vakuuttunut, että taideteosten muodon ja komposition rakentamista hallitsevat lait perustuvat juuri sisäisen puheen lainalaisuuksiin. Ero puheen logiikkaan syntyi hänen mukaansa siitä, että sisäinen puhe painottui kuvalliseen.

16. Siukonen 2011, 164.

”Kuinka sisäisen puheen rakenne eroaa ulkoisen puheen rakenteesta. Kuinka sisäisten sanojen värinä vastaa näkökuvia. Kuinka vastakohtaista se on julkiseen todellisuuteen nähden. Kuinka ne suhtautuvat toisiinsa...”¹⁷

Entä jos taiteilija ei vietä aikaa yksikseen... missä on hetki omalle, sisäiselle dialogille ja puheelle? Kuinka voi työskennellä, jos ei ehdi suodattaa ulkopuolista hälinää, ja katsoa sisäänpäin, omiin ajatuksiinsa? Tästä ajatusrakenteesta kumpuaa ehkä monien taiteilijoiden tarve olla yksin, eristäytyä, olla ulkopuolisena yhteiskunnassa. Jos yksinoloa ei tapahdu, ei sisäistä puhetta pääse syntymään.

Juuri nyt – kirjoitusprosessini aikana – olen hyvin paljon itsekseni. Yksin ollessa on mahdollisuus purkaa ajatuksiaan ja näkemyksiään paloiksi, ja katsella niitä vähän kauempaa. On hauska huomata, kun jokin oma ajatus liittyy toiseen, ja ne muuttavat yhdessä muotoaan, ja synnyttävät uuden ajatuksen, kuten solut jakautuvat.

Välillä maalatessani seuraan kuin ulkopuolisena, minkälaisiksi teoksiksi ajatukseni pukeutuvat siveltimeni kautta; maalausprosessi saattaa olla yllättävä itsellenikin. Kyseessä ei kuitenkaan ole sattumanvarainen toiminta. Kyseessä on hetki, jona annan itselleni mahdollisuuden ilman ennakko-odotuksia olla luovassa flow:ssa, inspiroitua ajatuksistani ja improvisoida siveltimellä.

Taiteen tekeminen on ajatustyötä. Se on ajatuksen ja käden liikkeen kohtaamista samassa pisteessä – pisteessä, joka muuttuu koko ajan, ja jota ei ole. Tämä piste on abstrakti, mutta todellinen, henkinen paikka. Se muuttuu joka hetki, äskeinen ei koskaan palaa, seuraavasta et tiedä. Maalaaminen on ajatuksen muuttumista materiaksi, herättääkseen ajatuksen ja kadotakseen materiasta henkiseksi, katsojan mieleen.

17. Eisenstein 1978, 180.

Väärinymmärryksistä

Käsitteistä

Ajattelemisen kertoo älyllisestä toiminnasta sekä älykkyydestä. Griselda Pollockin ajatus taiteellisesta työskentelystä itsessään tunnustettavaksi tavaksi ajatella nostaa mieleeni huomioita älykkyyden määrittelystä. Länsimaisessa yhteiskunnassa älykkyys määritellään yleisesti matemaattistyyppisen lahjakkuuden lähtökohdista kumpuavaksi ongelmanratkaisutaidoksi. Kulttuurin ymmärtäminen on jäänyt jalkoihimme niin pahasti, että käsitteistössämme kompastutaan edelleen – ilman että asialle juuri suodaan ajatusta – keskiaikaiseen näkemykseen taiteen tekijästä käsityöläisenä.

Ja, käsityöläisyyttä ei arvosteta nykyisin älykkyyden mittarein. Älykkyyden nähdään olevan vasemman aivopuoliskon toimintaa. Kyse on tietenkin vain ihmisen luomasta käsitteestä, mutta se on lanseerattu “todeksi”. Entä taiteellinen lahjakkuus ja ongelmanratkaisukyky, luova ratkaisukyky? Aivon ja käsien yhteistyö, jossa on mukana laaja alue tekijän tunneskaalaa – miksi ansiokkaalle kuvataiteilijalle tai vaikkapa lahjakkaalle muusikolle ei anneta luontaisesti sen kaltaista älyllisen tason arvostusta, minkä he ansaitsevat?

Mielestäni kyse on siitä, että humanistiset mittarit puuttuvat, eivätkä länsimaista yhteiskuntaa kannattelevat rakenteet suosi kulttuurin ymmärtämistä, tai edesauta sen opiskelua ja tuottamista. Matemaattis-luonnontieteelliselle lahjakkuudelle on selkeät normit, mutta taiteelle niitä ei voi olla, koska silloin taide menettäisi merkityksensä. Intuitiolle ja tunneälylle ei anneta niille kuuluvaa arvoa.

Ranskalainen filosofi, kirjailija ja yhteiskuntakriitikko Jean-Paul Sartre (1905–1980) korosti intuitiivisen tiedon merkitystä: “Ei ole olemassa muuta kuin intuitiivista tietoa. Deduktio ja looginen argumentointi, joita virheellisesti kutsutaan esimerkeiksi tietämisestä, ovat vain intuitioon johtavia välineitä.”¹⁸

18. Koivunen 2000, 90.

Vincent

Kun taide ei ole tieteellisen tutkimuksen kautta tai maalaisjärjellä hallittavissa oleva asia, väärinymmärtäminen on helppoa, mutta väärinymmärryksien oikaiseminen voi olla vaikeaa, jopa mahdotonta.

Vincent van Goghin (1853–1890) elämä lienee tämänkaltaisista esimerkeistä tunnetuin ja traagisin. Van Goghin aikalaiset eivät ymmärtäneet edistyksestä, vilpittömyydestä, ja pitkälle optimistista taiteilijaa lainkaan; päinvastoin hänelle naurettiin ja loppujenlopuksi häntä myös pelättiin. Hän maalasi ja piirsi kymmenen vuoden aikana tuhatkunta teosta, eikä saanut niitä juurikaan myytyä.

Riitaantuessaan ystävänsä Paul Gauguinin (1848–1903) kanssa Van Gogh leikkasi suunnattoman kiihkon vallassa vasemmasta korvastaan palan ja vei sen bordelliin lahjaksi prostituoidulle. Vielä tämänkin jälkeen hän kirjoitti optimistisesti vastakihlautuneelle veljelleen Theolle, joka piti Goupilin taidekauppaa Brysselissä: “Ja jos vaimosi takia olisi hyvä, että Goupililla aina joskus olisi jokin maalaus, voit jos haluat pitää siellä esillä niitä kahta auringonkukkataulua. Näetpä vielä, että ne ovat maalauksia jotka kiinnostavat ihmisten huomiota, jotka muuttavat luonnettaan ja käyvät rikkaammiksi mitä kauemmin niitä katselee.”¹⁹

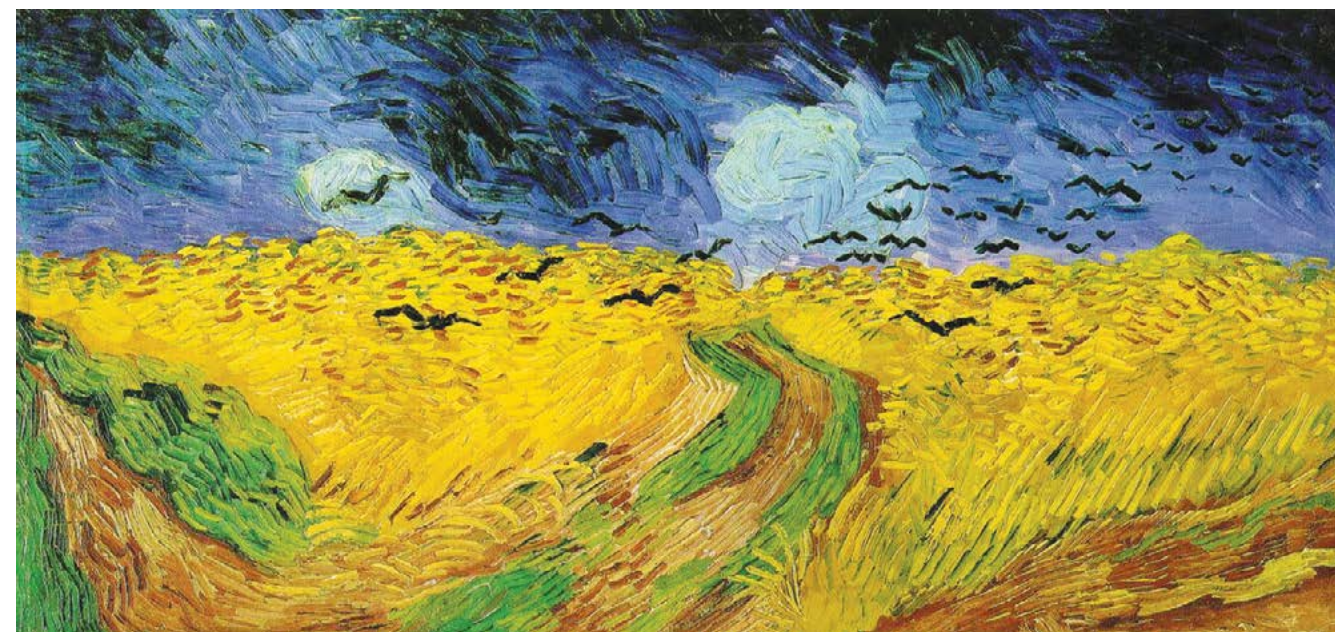
Jos Van Goghia ei olisi myöhemmin nostettu länsimaisen taiteen kärkeen ja hänen töistään ei maksettaisi tänä päivänä kymmeniä miljoonia, kertomus hänen aikalaisensa ymmärtämättömyydestä ei olisi niin räikeä. Taiteen väärinymmärtäminen on mahdollista niin kauan, kun taiteilijoita ei aseteta samaan älyllisen kategoriaan kuin esimerkiksi muut humanistit sekä talouselämän tai tekniikan asiantuntijat. Van Gogh oli paitsi hieno taiteilija myös syvälinen pohdiskelija. Paljon edellä aikaansa, ja siksi ulkopuolinen yhteiskunnassa.

Vuonna 1890 Vincent Van Gogh joutui Saint-Rémyn mielisairaalaan. Sairaalassa hänellä oli mahdollisuus – maalaamisen lomassa – pohtia psyykkistä pahoinvointiaan. Van Gogh kirjoitti veljelleen Theolle: “Ennen kuin oppii kärsimään valittamatta, suhtautumaan tuskaan ilman mielenkarvautta, kokee usein huimausta. Siitä huolimatta aavistamme hämärästi että voimme tuonpuoleisessa saada tietää syyn tähän tuskaan,

joka täältä nähtynä täyttää horisontin niin, että se hukuttaa alleen kuin toivoton vedenpaisumus. Tästä me tiedämme varsin vähän ja parempi katsella viljapeltoa, vaikka sitten maalauksen muodossa.”...“Olen maalannut hyvin keltaisen ja hyvin vaalean viljapellon, ehkäpä vaaleimman mitä olen koskaan tehnyt.”²⁰

Väärinymmärrykset voivat aiheuttaa ihmiselle yksinäisyyttä ja tuskaa jopa siinä määrin, että normiyhteiskunnan ulkopuolelle jäämisen kokemuksen jälkeen ihmisen psyyke ei kestä. Lopulta Van Gogh sairastui sekä psyykkisesti että fyysisesti ja ampui itsensä vain 37-vuotiaana. Kymmenisen vuotta Vincent Van Goghin kuoleman jälkeen hänen teoksiaan alettiin vähitellen arvostaa, ja niitä on ollut esillä suurissa näyttelyissä vuodesta 1901 lähtien. Olisiko Van Gogh voinut välttyä itsemurhalta ja jatkaa elämänsä taiteilijana, jos hän olisi itse saanut arvostusta elämäntyölleen?

”Arlesissa Van Gogh loi todet, kirkkaimmat työnsä, henkensä hädässä.”²¹

Kuva 4. Vincent Van Gogh, *Vehnäpelto ja variksia*, 1890.²²

19. Stone 1981, 489.

20. Stone 1981, 525.

21. Liehu 2003, 481.

22. Van Gogh -museo, 2010.

Helene

Ateneumin taidemuseo avattiin vuonna 1888. Avajaisten jälkeiset tunnelmat olivat musertavat paitsi rakennuksen arvioinnin myös taiteilijoiden ja teosten suhteen. Ateneumin 125-vuotisjuhlanäyttelyn ilmoituksessa Helsingin Sanomissa otsikolla ”Huono maalaus vuonna 1888²³” on kiinnitetty huomiota näyttelyn aikaislehdistön kritiikkeihin, ja otteita muutamista arvioista on nostettu esiin. Helene Schjerfbeckin (1862–1946) Toipilas-maalausta ruodittiin ajan lehdistössä kovakouraisesti, osin sekavastikin: ”Taulun vika on siinä, ettei se ole kyllin realistinen – *Uusi Suometar 1888*. Yleisö arvele tästä neiti S:n taulusta, että se on liian realistinen – *Uusi Suometar 1888*. Sairaudesta on kaunista vain silloin, kun kerjätään sääliä. Tässä tapauksessa emme usko sairauteen vaan näemme vain sairaaksi meikatun lapsen, joka ei herätä minkäänlaista myötätuntoa – *Finland 1888*.”²⁴

Helene Schjerfbeck maalasi Toipilaan St.Ivesissä, Englannissa vuonna 1887. Mallina oli pieni Jayne-tyttö, joka oli toipumassa lavantaudista. Pariisissa maalaus ymmärrettiin toisin, ja Schjerfbeck sai maalauksesta Pariisin salongin kolmannen luokan pronssimitalin.

Loppujenlopuksi yleinen mielipide kääntyi Toipilaan hyväksi: ”Työtäsi on alettu kutsua Ateneumin helmeksi”, Magnus [-veli] kirjoittaa.²⁵ Pariisin palkinto taustalla Helene Schjerfbeckin oli mahdollista nousta kotimaan kritiikin yläpuolelle, ja päästä myös nauttimaan ansaitusta suosiostaan. Schjerfbeck sai maalata omalla tavalla ja kehittää ilmaisuaan itselleen luonnolliseen, pelkistävään suuntaan.

Helene Schjerfbeck on tuntunut läheiseltä siitä lähtien, kun ensimmäistä kertaa näin hänen teoksiaan, kauan sitten. Hänen taiteensa on koskettanut hiljaisuudellaan ja herkkyydellään jotain itselleni tunnistamatonta, tiedostamatonta kohtaa sisimmässäni

Olen ajatellut taiteellista työskentelyäni ja lukenut Heleneä, Rakel Liehun (s.1939) paikoin runollisen kaunista, hetkellisesti raadollista elämäkerrallista teosta Helene Schjerfbeckistä. Olen ajatellut omaa taiteilijanlaatuani Helene Schjerfbeck peilinäni ja keskustelukumppaninani. Tuo olemuspuoleni, taiteilija

23., 24. Helsingin Sanomat 2013, B3.

25. Liehu 2003, 144.

minussa, ei ole ollut tietoinen valinta, vaan enemmänkin luonnonvalinta: sairastuin kolmevuotiaana vakavasti ja vajosin koomaan. Herättyäni, kun aloin toipua, halusin piirtää. Missä olin ollut, kun mitkään röntgenhoitajien tuomat keltaiset paperit eivät tahtoneet riittää? Taiteilijaminäni synnyinytimessä. Yksin.

Entä Helene? Loukkaantuessaan nelivuotiaana, hän oli kuukausitolkulla vuoteenomana – ja alkoi piirtää. Ensin haparoiden, sitten voimistuen; lisää, enemmän, taitavammin. Hän ei päässyt nousemaan vuoteestaan; siitä tuli taiteilija-Helene synnyinsija. “ Siellä minä nyt makaan... Tuon lapsen “minä” ei muotoutunut leikeistä ja vauhdista, vaan pelosta ja yksinäisyydestä, lumihuutojen rauhasta... kivunhuudoista joita ei aina kuultu, “minä” syntyi ponnistautumaan muiden joukkoon, taistelemaan.”²⁶

Toipilaan maalaamisen aikoihin Helene Schjerfbeck kihlautuu englantilaisen taidemaalarin kanssa; kihlaus kuitenkin purkautuu: “Oi J. – olit viemässä minua kaikkialle, makean hummerin, jumalaisen teen paikkoihin, myös Grecon saareen – Näin aina milloin valppautesi katosi, käsi herposi olkapäältäni, “olet liian nuori”, sanoit silloin, ostit minulle kaksi kangaspupua, makasin huoneessani ne sylissäni, yksin.”²⁷

Näin alkoi Helene Schjerfbeckin elämän yksinäinen taival, joka ei ollut hänen valintansa. Ystävistään ja matkoistaan huolimatta yksinolo – suurelta osin äitinsä kanssa – oli Schjerfbeckin maailma, jonka maalaaminen täytti.

26. Liehu 2003, 31.

27. Liehu 2003, 186.

28. Arell 2000, 59.

Kuva 5. Helene Schjerfbeck, Omakuva, luonnos, 1915.²⁸

Kohtaamisia

Ajattelen musiikkia, joka on näyttäytynyt taiteessani; Ismo Alanko on suunnilleen ikäiseni, ja hänen musiikkinsa kosketti ensikuulemalta. Jean Sibelius (1856–1957) on kertonut, että Akseli Gallen-Kallelan (1865–1931) teokset vaikuttivat hänen musiikkinsa. Isäni on ollut lapsena oman isoisänsä kanssa Ainolassa, kun Sibelius on soittanut pianoa, ja se oli hänen elämänsä merkittävimpiä, kohottavia yksittäisiä kokemuksia. Olen kuunnellut Sibeliusta maalatessani, erityisesti talvaikaan; hänen musiikissaan kuulen luonnon puhuvan. Se koskettaa maalaavaa minääni, soi musiikissa kunnes katoaa, tyhjyyteen.

Kaikki on olemassa ajassa, kaikki kietoutuu toisiinsa. Olin juuri Tarvaspäässä, Akseli Gallen-Kallelan taiteilijakodissa, kansallisromanttisen ajan ihanteiden mukaisessa ylväessä linnamaisessa rakennuksessa, jossa olen käynyt usein varhaislapsuudestani lähtien. Kiivetessäni ylös Tarvaspään torniin johtavia portaita koin menneisyyden ja nykyisyyden läsnäolon; tunsin yhtä aikaa tuttuuden ja ajattomuuden henkäyksen. Aika yhdisti Gallen-Kallelan ja Tuusulanjärven kulttuurihenkilöt sekä Helene Schjerfbeckin, ja osin myös Vincent van Goghin. Koen tuon ajan läheiseksi suhteessa nykyhetkeen ja erityisesti Helene Schjerfbeckin eläväksi omalla tavallaan taiteensa kautta. Taiteen, joka puhuu edelleen, kirkkaana ja uutena, herkän siveltimenjäljen sekä ainutkertaisen valon tulkinnan sekä värien sävyjen kautta. Schjerfbeckin teoksissa on kertova valo, myös katsojan kokemusten myötä muotoaan muuttava.

Kaksi maalausta

Halusin maalata maalauksen ajatuksella, kuinka teoksen tunnelma ja sisäinen sävy muuttuu, kun valo vähenee. Kun väri hiljenee.

Aloitin maalaamisen munatemperalla ja vain valkoisella pigmentillä. Sitten hyvin vaaleaa keltaista, ja vähitellen lisäsin värin voimaa. Ensimmäisen päivän maalattuani kankaallani oli useiden värien vuoro-

Kuva 6. Maaretta Caselius, *Toiveikas* 2011, öljy, tempera.

puhelia ja kerroksia. Vain vähän puhtaita, enimmäkseen sekoittuneita värejä, sekä valo: valkoinen, keltareunainen tummempien alueiden keskellä. Oikea ja vasen reuna ovat vaaleammat – väriä eri suunnista.

Jätin maalauksen, ja lähdin käymään vanhan isäni luona. Hän oli sairas, mutta toiveikas kuntoutumisestaan.

Kun palasin maalaukseni äärelle seuraavana päivänä, näin isäni värit: himmenneet sekä myös kirkkaat edessäni. Ymmärsin, että kun alan toteuttaa näkemystäni maalauksen kehittymisestä, ja maalaan osan väreistä piiloon, maalaan osan isästä näkymättömiin, koska hän on muuttumassa näkymättömäksi, kääntymässä sisäänpäin, omaan maailmaansa. Silloin tällöin jokin melko kirkas väri vielä nousi esiin, koin sen iloksi.

Maalasin teokseen voimakkaan valon; mikään elämässä ei ole niin selkeää ja vahvaa kuin kirkas valo. Pyrimme jokainen valoon, omaan valoomme, jokainen omalla tavallamme. Kun oma valomme alkaa himmetä niin, että värimme vähenevät, on jäljellä enää se valo, joka vain on. Tyhjiys.

Olin kerrosten kuivuessa ottanut esiin toisenkin kankaan. Halusin, että tässä maalauksessa valo on voimakkaampi kuin edellisessä – kutsuva – eikä jää taka-alalle. Maalaamista aloitellessani sain tiedon isäni sairauskohtauksesta. Aivoinfarkti, isäni kuoleminen prosessi alkoi tuosta hetkestä, ja tuli voimallisesti tähän toiseen syksyiseen maalaukseni. Värit vähenivät entisestään. Maalasin valkoista valkoisemmaksi, ja tummuutta tummemmaksi; alitajuisesti tiesin mitä värejä täytyy jättää näkyviin, mitä peittää kokonaan.

Isä kuoli seuraavana keväänä. Kuoleminen on hiljaisuuden ääripiste ihmiselämässä, siinä ihminen on yksinäisyytensä huipulla tässä todellisuudessa.

Kuolleen läheisille jää surun ja hämmennyksen, muuttuneen elämän lisäksi kysymyksiä sanomattomista sanoista, toteutumattomista lauseista, joilla olisi voinut lähestyä lähimmäistään hänen elämänsä aikana. Kysymyksiä jää kysymättä, vastauksia saamatta. Ihmiset eivät kohtaa sanojen tasolla.

“Kaikessa mitä ihmiset tekevät on kyse siitä, mitä heille on lapsena tapahtunut, hyvässä ja pahassa. Jokaisella meistä on haava, koska jokaisen vanhemmat ovat vajavaisia ja hauraita, kuten me kaikki olemme. He tekivät oikein ja he tekivät väärin, aivan kuten sinäkin teet ja tulet tekemään. Turhinta elämässä on jäädä hellimään sitä haavaa. Kaikki ihmiset ovat samassa tilanteessa. Pää täynnä muistoja tavalla tai toisella epätäydellisistä vanhemmista ja epävarmoja ajatuksia epätäydellisestä minästä.” --- “Jaloissamme pyörii mahdollisuus. Ne pienet. Ihmisen taimet, jotka huomaavat kaiken, mitä sinä teet. Älä oirehdi kokemaasi heihin, ihmiskunnan vuosituhantiset virheet eivät ole heidän vikansa.”²⁹

29. Jarkko Tontti, Kolumni HS-verkkolehti 16.10.2013

Kuva 7. Maaretta Caselius, *Aika hiljaa* 2011, öljy, tempera.

Pohdin hiljaisen taiteen olemusta, kenties tehtävää. Olisiko mahdollista, että hiljaisuuden kautta, toiseudesta nähdyn maailman esittäminen loisi rauhaa myös sille, joka on omassa ympäristössään ulkopuolinen, joka ei löydä reittiä avautumiseensa edes itselleen? Voisiko hiljainen taide herättää katsojassaan, kokijassaan myötätuntoa, jonka avulla ulkopuoliseksi koettu ihminen kohdattaisiin uudella tasolla? Voiko hiljainen teos luoda osaltaan rauhaa, hiljaista puhetta ympäristöönsä?

Sisäinen, hiljainen puheeni saa joskus runon muodon, vastoin Sergei Eisensteinin ajatuksia – olen sisimmältäni poikkitaiteellinen. Joitakin runoistani olen toteuttanut lasi-installaatioina. Runon sanallinen muoto pyytää teoksen visuaaliselta ilmentymältä eleettömyyttä; runoinstallaatio haluaa tulla nähdyksi verbaalisen ajatuksensa kautta.

Runoteokseni Katse on ollut eri näyttelyissä kolmeen otteeseen, yhteensä parisen vuotta ulkona. Teoksessa on neljä metallista porttia, ja lasilevyihin on kirjoitettu runo, joka etenee portti portilta. Jokainen installaation sijoituspaikka on ollut avoin ihmisten tulla: kenen tahansa on ollut mahdollista kävellä porttien ali mihin vuorokauden aikaan vain, ja lukea runo.

Katse oli ensimmäistä kertaa esillä Tuusulanjärven maisemissa, myöhemmin Keravalla sekä Sipoossa. Teos on säilynyt ehjänä, yhtäkään lasia ei ole rikottu. Se tuntuu hyvältä, edelleen.

Oma tila

On ollut antoisaa katsoa taiteentekemistä monien erityyppisten, herkkien linssien läpi. Aihealueeni ovat luoneet kirjalliseen opinnäytetyöhöni kerroksia jotka toimivat erillisiä ja limittäisinä, ja yhdistyvät keskustelevalaksi kokonaisuudeksi. Yksin oleminen ja hiljaisuudessa eläminen antaa taiteilijalle mahdollisuuden lähestyä puhtainta itseään, ja ylläpitää sisäistä dialogia, ja näin viedä kokemuksensa teoksiinsa. Oman työskentelyni vaatimus on toiseus ja ulkopuolisuus; eräänlainen tyhjä tila, jonka voin täyttää.

Taiteilija tarvitsee oman psyykkisen ja fyysisen tilan.

Katse

Ensimmäinen katse

auringon häikäisy

aamu

kultaa ja timantteja

usvaa ja utua

sydämessä spektri

Kuva 8. Maaretta Caselius, Katse 2004, installaatio: yhdistelmätekniikka.

Lähdeluettelo

Alanko, Ismo 2011. Sanat. Helsinki: Johnny Kniga Publishing, Imprint of Werner Söderström Corporation.

Caselius, Pupp 2012. Mahdollisesti. Viitattu 22.10.2013: www.puppicaselius.com>Taide>Näyttelyt>Mahdollisesti.

Eisenstein, Sergei 1978. Elokuvan muoto. Suom. Antero Tiusanen. Helsinki: Love.

Helsingin Sanomat 16.10.2013, B3. Ateneum. Helsinki: Helsingin Sanomat.

Koivunen, Hannele 2000. Hiljainen tieto. Helsinki: Otava.

Liehu, Rakel 2003. Helene – romaani Helene Schjerfbeckin elämästä. 1. painos. Helsinki: WSOY.

Pitkänen-Walter, Tarja 2006. Liian haurasta kuvaksi –maalauksen aistisuudesta. Helsinki: Like. Helsinki: Kuvataideakatemia.

Pasanen, Kimmo 2008. Tyhjiys itämaisessä ajattelussa ja taiteessa. Helsinki: Teos.

Siukonen, Jyrki 2011. Vasara ja hiljaisuus - lyhyt johdatus työkalujen filosofiaan. Helsinki: Kuvataideakatemia.

Stone, Irving 1981. Kirjeitä veljelleni – Vincent van Gogh. Helsinki: Otava.

Tontti, Jarkko 16.10.2013. Oman vanhemman kuolema on myös helpotus. Kolumni. Helsinki: Helsingin Sanomien verkkolehti.

Kuvalähteet

Hesse, Eva 1969. Contignent. Viitattu 22.10.2013: National Gallery of Australia> <http://nga.gov.au/Home/Default.cfm>>international painting and sculpture> Eva Hesse > Contignent

Guerresi Maimouna, Patrizia 2011. Viitattu 21.10.2013: Italian kulttuuri-instituutti Helsingissä http://www.iichelsinki.esteri.it/IIC_Helsinki/Menu/Istituto/> Tapahtumat>Tapahtumakalenteri> Patrizia Guerresi Maimouna

Van Gogh, Vincent, 1890. Amsterdam: Van Gogh-museo 2010.

Arell, Berndt, toim. 2000. Helene Schjerfbeck - kuvia kodistani. Skärhamn: Nordiska akvarellmuseet, 2000 & Helsinki: Ateneumin taidemuseo 2001.

Vanhanen, Heini 2012. Takasisäkannen kuva. Turku: Brinkkalan galleria.

ollaanko ollaanko
ihan ihan
hiljaa? hiljaa?

Taiteessa oleminen on minulle tunnetila, tekemisen prosessi hengitystä. Aistit terävöityvät, työskentelyn aloittaminen herättää toiseudesta. Ulkopuolisuus ja yksinäisten visioiden kohtaaminen muuttuu sisäisen ja ulkoisen yhtäaikaiseksi näkemiseksi - ja yritykseksi nostaa näkymä esille. Tietoisen ja tuntemattoman vuoropuhelu on läsnä, toden ja epätodellisen maailmassa.

Itsestänselvyyksiä ei ole, ihmettelyä enemmän. Muutos on ainoa pysyvä; ehkä niin nopea, että sitä ei huomaa, kenties niin hidas, että sitä ei huomaa. Jotain havahduttavaa tapahtuu, ja tuona ohikiitävänä hetkenä on mahdollista nähdä asiat niin kuin ne ovat, omassa ytimessään.

Ajatus on yhtä kuvan kanssa, yhtä sanan kanssa.

Ja ääni. Vielä tuntematon...

Being within art is an emotional state, the working process is breathing. The senses become sharper, starting to work wakes you from the otherness. Outsiderness and solitary visions turn into seeing the internal and the external simultaneously – and into an attempt to bring out this view. In the world of the real and the surreal the dialogue between the conscious and the unknown is present.

There is no self-evidence but a lot of wondering. The change is the only constant; perhaps too fast to be perceived, perhaps too slow. Something that wakes you happens and during that fleeting moment it is possible to see things as they are, at their core.

Thought is one with a picture, one with a word.

And the sound. Yet unknown...